

Tanulmányúton, Kárpátalján

A Vas megyei Közgyűlés Kisebbségi és Külügyi Bizottsága tavaly novemberben tett látogatást Ukrajna magyar határ menti térségében. A tanulmányút első állomása a csapi határátkelő volt, ahol Illár József, Kisszelmenc polgármestere várt bennünket. Innen a palágykomoróci óvodához vezetett az utunk. Kisszelmenc kistelepülés Palágykomoróchoz tartozik. Az óvoda és a mellette található elemi iskola állapota megdöbbentett valamennyiünket. A lelkes pedagógusok rendkívül mostoha körülmények között végzik munkájukat. Nemcsak az épületek karbantartására, hanem a normális működésre sem jut megfelelő fedezet. Erre a legjellemzőbb példa, hogy az óvodás kisgyermek ellátása még ma is „biliztetéssel” történik, mert vízöblítéses vécéjük sincs. A polgármester elmondása szerint tervezik a vizesblokk és egy foglalkoztató kialakítását, amelynek megvalósításához magyarországi támogatókat is keresnek.

Ezt követően a település legnagyobb nevezetességéhez, ahhoz a kishatár-átkelőhöz mentünk, amelyet – jelentős nemzetközi nyomás hatására – két éve nyitottak meg Szlovákia és Ukrajna között. Az egykor Magyarországhoz tartozó és magyar lakosságú Szelmenecet ugyanis az 1944-ben bevonuló szovjet csapatok a falu közepén kettévágták. Egyik felét a Szovjetunióhoz (Szovjet-Ukrajnához) csatolták, a másikat visszaadták Csehszlovákiának, évtizedekre elvágván ezzel egymástól a község lakóit. A több mint hatvan év után megnyitott gyalogos határátkelőn jelenleg eléggé egyirányú a forgalom, hiszen Szlovákia uniós tagsága következtében az ukrán oldalon vízumkényszer van, amit a helyi lakosság nem igen tud kiváltani (megfizetni). Ennek ellenére lassú fejlődésnek indult a település, ami az átjáró szlovák bevásárló turizmus következménye.

Kisszelmencről szálláshelyünkre Bene községbe utaztunk, ahol Szuhán András polgármester fogadott bennünket. Az 1350 lelkes település közel 700 éves múltra tekinthet vissza. Az első írásos emlék még IV. Béla király birtokaként említi. 1567-ben a falut a tatárok felégették, a lakosságot elhurcolták, csak öt ház maradt épen. Kilencven évvel később a lengyelek dúlták fel a falut, II. Rákóczi György sikertelen lengyelországi hadjáratát megbosszulva. 1703. július 14-én II. Rákóczi Ferenc Benénél ereszkedett le csapataival a hegyekből. A mezővári zászlóbontás után a hajdúkkal vívott harc foglyait is ide hozták, itt eskették fel a fejedelemre. Az 1848/49-es szabadságharcban – az osztrák Barkó tábornok serege elleni csatában – ötvenegy benei férfi vett részt. 1918 őszén a falut megszállták a románok, majd 1919 tavaszán a csehek. A település 1938-ig Csehszlovákiához tartozott. Az ezt követő hatévnyi „magyar világ” után a bevonuló szovjetek 141 férfit hurcoltak el a faluból „málenkij robotra”. Közülük harmincketten veszték oda.

Az itt élő emberek – más munka és munkahely nem nagyon lévén – elsősorban szőlő- és gyümölcsstermesztéssel foglalkoznak. Az utóbbi években azonban, árutermelő jelleggel megindult az intenzív paradicsomtermesztés is. A községben ötszázhetven családi gazdaság működik. Mintegy tíz éve – a polgármester szervezésében – megindult a falusi turizmus. Az ebben résztvevő huszonnyolc családnál körülbelül száznyolcvan vendég fogadására van lehetőség, kulturált körülmények között.

A helyi iskolások műsorral kedveskedtek nekünk a faluházban, majd Pitkin művészi zenés paródiáját élvezhettük. A Budapest XI. kerületi Önkormányzat támogatásával szépen felújított faluházban, a kárpátaljai művészek alkotásaiból állandó kiállítás is látható.

A következő napi programunkat a beregszászi Tanárképző Főiskolán kezdtük. Az épület első emeletén még javában zajlottak a felújítások, a második szinten viszont már oktatás folyt. Itt megtekintettük a „Vas megye termet” (a könyvtár-terem viseli ezt a hangzatos nevet), aminek tatarozását megyei közgyűlésünk támogatta az előző ciklusban. Elégedettek lehettünk, mert a kivitelezők igényes munkát végeztek. A hallgatók ottlétünk alatt is látogatták a könyvtárat.

Még délelőtt tovább utaztunk Munkácsra. Munkács Kárpátalja második legnagyobb városa. Nyolcvanezer lakosából a 2001. évi népszámlálás szerint már csak hétezeren vallják magukat magyarnak. A város Kárpátalja központi részén az Alföld és a hegyvidék találkozásánál terül el. Az erődítmény építését Szent István király kezdte meg, s Szent László király fejezte be. 1086-ban Munkácsot besenyők támadták meg, de nem tudták elfoglalni a várat. 1445-ben Hunyadi János lett a vár ura. 1514-ben Munkács népe tömegesen részt vett a Dózsa-féle parasztfelkelésben és elfoglalták a várat. Ezt követően a vár tulajdonjoga a koronáé lett és királyról-királyra szállt. 1537-ben I. Ferdinánd elfoglalta a várat, ami a török hódoltság alatt is a kezén maradt. 1625-ben Bethlen Gábor megvásárolta az erődöt, majd halála után a vár I. Rákóczi György erdélyi fejedelem kezébe került. 1686. március 10-én Caprara osztrák tábornok megadásra szólította fel a védőket, Zrínyi Ilona azonban hajthatatlan maradt, hét hónapon át sikeresen védte meg a várat. A következő évben újból támadtak a császáriak és egy éves küzdelem után végül is Zrínyi Ilona kénytelen volt megállapodást kötni I. Lipóttal, és átadni neki az erődítményt. 1704-ben II. Rákóczi Ferenc foglalta vissza a várat, amely szabadságharca végéig a kezén maradt. 1782-ben a várat börtönné alakították, s itt tartották fogva a Martinovics-féle összeesküvés negyvenkét elítéltjét. 1834-ben – a lőportoronyban történt robbanás után – a vár teljesen leégett, ám később újjáépítették. Ebben az állapotban látható jelenleg is.

1847-ben falai között Szendrey Júliával Petőfi Sándor is megfordult. 1848-ban a felkelők kiengedték a vár foglyait. 1849. augusztus 26-án a vár védői kénytelenek voltak megadni magukat a császár segítségére siető I. Miklós cárnak. Ezután a várat ismét börtönné alakították. A millennium évében – 1896-ban – a magyar kormány megszüntette a vár börtönjellegét, a felújításra azonban már nem jutott pénz. Az I. világháború után a csehek kaszányaként használták a várat. A II. világháború után először szovjet laktanya volt, majd traktoros iskolát alakítottak ki benne. Az utóbbi évek felújításának következtében – a magyar kormány hathatós támogatásával – a nevezetes építmény újra régi fényében fogadhatja a látogatóit. (Bizottságunk a várban járva megtekintette a Rákóczi- és a Petőfi-termet is.)

Küldöttségünk rövid sétát tett a város főterén. Örömmel láttuk, hogy a kulturált belváros, a régi műemlék épületek szépen megújultak. Megtekintettük a Szent Márton-templomot is, ahol csapatunkból Mukicsné Kozár Mária, a szlovén önkormányzat képviselőjeként, külön megbeszélést is folytatott a tisztelendő úrral.

Munkács után a Vereckei-hágóhoz utaztunk tovább. Közel két órás autózás után érkeztünk meg a hágóhoz, nem akármilyen útviszonyok legyőzése után. Az utolsó 500-600 métert már gyalog tettük meg, térdig taposva a hóban.

Sehol semmi tábla, semmi jel, hogy hol járunk, csak a gaz és az elvadult táj. A millicentenáriumi emlékművet félig visszabontva találtuk, a köveket ismeretlenek elhordták. Megkoszorúztuk az emlékmű-maradványokat és siettünk vissza a kocsihoz, hogy száraz lábbelít húzzunk. Az őseinket vezető Árpád vezér, ennél azért többet érdemelne.

Visszafelé az aznapi utolsó állomásunk Szolyva volt. 1944 őszén a bevonuló szovjet hadsereg nyomában érkező belügyi egységek minden, magyarok és a németek által is lakott településről az összes 18 és 50 év közötti férfit összeszedtek és a Szolyván kialakított gyűjtőtáborba zártak. Az összesen kb. 60 ezer ember fele halt bele az embertelen bánásmódba, az áldatlan körülményekbe, a különböző járványos betegségekbe és a kivégzésekbe. 1944 ősze így vált a kárpátaljai magyarok holokausztjává, e település pedig a koncentrációs táborba zárt foglyok golgotájává. A szolyvai emlékpark siratófalánál elhelyeztük a megyei közgyűlés koszorúját, majd visszaindultunk Benébe.

A vacsorát követően Prohászka Róbert kertész-mérnök borospincéjét is meglátogattuk. A borászmester száznyolcvan szőlőfajtát telepített, s boraival nemzetközi versenyeken is lehet találkozni. Elmondása szerint a beregi borvidék mikroklímája sokban hasonlít Tokajhoz. Ezt az estét borkóstolóval fejeztük be.

A harmadik nap reggelén a közeli Tiszaújlakra utaztunk, ahol a magyar Tiszabecs felé határátkelő is működik. Tiszaújlak határában egy mesterségesen kialakított domb tetején található a turulmadaras emlékmű. Arra emlékeztet, hogy 1703. július 14-16. között a kuruc csapatok itt vívták ki első győzelmüket. Az

emlékművet 1906-ban avatták, s 1945-ben lerombolták. Társadalmi összefogással 1989-ben eredeti állapotában állították helyre. Azóta a magyarság fontos zárandokhelyévé vált. A talapzatán elhelyezett két márványtábla jelzi az 1998-as és a 2001-es árvíz szintjét.

A következő állomásunk Huszt városa volt. A huszonnyolcezer ezer lakosú városban már csak 1700-an vallják magukat magyarnak. A huszti vár nagyon fontos eleme volt a magyar végvár rendszernek, 1194-től vannak róla adataink – egyik kövén ugyanis ez az évszám szerepel. Történelmi okmányok 1358-ban említik először. A vár egy 150 méter magas kúp alakú hegy csúcsán épült. Rendkívüli nagy stratégiai jelentősége volt, évszázadokon át ellenőrzése alatt tartotta az aknaszlatinai sóbányához vezető utat, védte az ellenség elől Huszt, Visk, Técső, Hosszúmező és Máramarosziget koronavárosokat.

1776-ban egy hatalmas viharban villám csapott a lóportoronyba, s a keletkező tűzvész elpusztította a várat, amely ekkora már elvesztette stratégiai jelentőségét. Ezért aztán el is maradt a felújítása. Amikor himnuszunk szerzője, Kölcsey Ferenc 1838 augusztusában erre járt, már csak a romokat láthatta. Ez ihlette a Huszt című verse megírására.

Utunk innen a keleti Kárpátokba vezetett. Az ökörmezői járásban meglátogattunk egy 1500-1700 m magas hegyek völgyében fekvő ruszin települést, Felsőkalocsát. A településen szinte kizárólag fából építkeznek, s nagyrészt önellátásra vannak berendezkedve. A villanyhálózaton kívül más közművesítés nincs itt.

Munkalehetőségek hiányában Kárpátalján leginkább a boldogulj magadtól, úgy ahogy tudsz elve a jellemző. A községi önkormányzatok működése nagyon hasonlít az egykori magyar tanácsrendszerhez: a képviselőtestület mellett az operatív döntéseket a végrehajtó bizottság hozza, a nagyobb kötelezettség vállalásokhoz, fejlesztésekhez pedig a járási hivatal engedélye szükséges. Kicsi a mozgásszabadság, erős a centralizáció.

Ukrajnai programunkat a beregszászi piacon zártuk. A hatalmas területen elterülő szabadterei vásáron szinte minden kapható: élelmiszer, ruházat és műszaki cikkek egyaránt. A bevásárlás után következett a határ. A szigorú ellenőrzés, a több órás várakozás eszünkbe juttatta: a közelgő schengeni csatlakozás a nyugati végeken ugyan lebontja a határokat, de keleten új „vasfüggönyt” ereszt alá. A hazautazásunk a szakadó hóesésben a Pitkin-CD hallgatásával telt el.

Bizottságunk tagjai a tanulmányút alatt új tapasztalatokat és élményeket szereztek. Emberközelségben érezhettük a talán legnehezebb körülmények között élő magyar kisebbség mindennapjait, láthattuk a csupán nevében önkormányzatnak mondott közigazgatási rendszer működését, végigjárhattuk történelmünk jeles emlékhelyeit. Láthattuk a Kárpátalján élő emberek és nemzetiségek küzdelmét a megmaradásért, a mindennapi megélhetésért. Ez erőt adhat nekünk ahhoz, hogy a jövőben jobban végezzük az itthoni munkánkat.

Görcz Gyula Csaba